

سال‌نمای امنیت ملی
جمهوری اسلامی ایران
تحولات راهبردی ۱۳۹۴
چشم‌انداز ۱۳۹۵

زیر نظر شورای نویسندگان

افغانستان و پاکستان

مقدمه

پویش‌های امنیتی شرق ایران به‌ویژه از جانب دو کشور همسایه پاکستان و افغانستان از دیرباز مرزهای شرقی ایران را تحت تأثیر قرار داده است. پیوستگی جغرافیایی و فرهنگی و زبانی و همچنین، قرابت‌های قومی به‌ویژه در میان مردمان استان‌های شرقی ایران با مردم این دو کشور باعث شده ایران هم‌زمان با حضور در مجموعه امنیتی منطقه‌ای خاورمیانه، از تحولات مجموعه امنیتی جنوب غربی آسیا نیز متأثر شود و هزینه‌ها و فرصت‌هایی را به لحاظ مجاورت با این منطقه متقبل شود. از این روست که بررسی روندهای امنیتی این دو کشور جزو لاینفک برآورد امنیت ملی ایران به شمار می‌آید و می‌تواند در تدوین چشم‌انداز امنیت ملی ایران مؤثر واقع شود. بر همین اساس، در ادامه به بررسی برخی از مهم‌ترین پویش‌های امنیتی همسایگان شرقی ایران می‌پردازیم.

افغانستان

پویش‌های امنیتی افغانستان در سال ۱۳۹۴ را می‌توان در سه موضوع زیر طبقه‌بندی کرد: امنیت داخلی و فعالیت گروه‌های تروریستی، مذاکرات صلح و رابطه با پاکستان و سیاست خارجی و رابطه با ایران.

۱. امنیت داخلی و فعالیت گروه‌های تروریستی

در این حوزه به طور مشخص، از ابتدای فروردین ۱۳۹۴ شاهد افزایش قدرت طالبان به‌ویژه در مناطق شمالی افغانستان و استان ننگرهار در شرق افغانستان بودیم به طوری که بسیاری از این نواحی افغانستان به تناوب در اختیار طالبان قرار گرفتند. مناطقی چون بدخشان و فاریاب و در نهایت به

طور مشخص و قابل توجه شهر استراتژیک قندوز در شمال این کشور از سوی طالبان اشغال شد. چگونگی این اشغال با ابهامات زیادی روبه‌رو بود و در همین رابطه والی قندوز و نیروهای دولتی مستقر در منطقه به هم‌دستی با طالبان متهم شدند. در هر حال، کمبود و ضعف نیروهای دولتی از علل مهم این اشغال بود و پس از چند روز شهر توسط نیروهای آمریکایی و ارتش افغانستان از اشغال طالبان خارج شد. تنوع قومی اعضای طالبان و حضور نیروهایی از آسیای مرکزی و همچنین حضور برخی از سران طالبان که تا مدتی قبل در پاکستان در اسارت بودند، از ویژگی‌های مهم گروه اشغال‌گر قندوز بود. در کنار طالبان، حضور پررنگ‌تر نیروهای طرفدار داعش در مناطقی چون فراه، هلمند، بگرام و بیعت برخی از اعضای طالبان با داعش در ننگرهار و درگیری‌های شدید و گسترده بین این دو گروه در پنج شهر ننگرهار، اعمال ممنوعیت‌های اجتماعی برای زنان و مردان در این شهرها از سوی داعش و حتی برافراشته‌شدن پرچم داعش در دانشگاه ننگرهار از مسائل مهمی است که به لحاظ امنیتی قابل توجه است. با این حال، درگیری داعش و طالبان به ننگرهار محدود نشد و استان فراه و نواحی اصلی کشت تریاک نیز عرصه درگیری خون‌بار این دو گروه بود که منجر به کشته‌شدن تعدادی از اعضای هردو گروه شد. درگیری طالبان تنها به داعش محدود نماند و پس از انتخاب ملا اختر منصور به عنوان جانشین ملا عمر و بروز انشعاب در این گروه، درگیری‌های متعددی بین اعضا و رهبران دو گروه روی داد که باعث مرگ برخی از رهبران این گروه شد. در این سال، کشتار فجیع غیرنظامیان از جمله هفت شیعه هزاره و حتی اعضای طالبان، اعتراض‌های گسترده مردم به دولت نسبت به افزایش ناامنی‌ها را برانگیخت و حتی منجر به طرح استیضاح رئیس‌جمهور در پارلمان شد. افزایش حملات تروریستی شامل حملات انتحاری و بمب‌گذاری در مراکز مهم که از آن جمله می‌توان به انفجار در مقابل پارلمان افغانستان، در منطقه دیپلماتیک وزیر اکبر خان، در هتل سفارت اسپانیا و در مجاورت کنسول‌گری ایران و هند و پاکستان، حمله خودروی بمب‌گذاری شده به نیروهای ناتو در مرکز کابل، حمله به مرکز اطلاعات افغانستان در منطقه غربی کابل، یک سری بمب‌گذاری علیه یکی از پایگاه‌های ارتش افغانستان در منطقه مسکونی شاه شهید و بمب‌گذاری انتحاری در دانشکده پلیس کابل و حملات سه‌گانه به کنسول‌گری‌های هند در شهرهای مختلف افغانستان از دیگر رویدادهای عرصه داخلی افغانستان بود.

بنا به گزارش‌های سازمان ملل در خصوص شرایط امنیتی افغانستان در سال ۲۰۱۵، گروه تروریستی طالبان در مقایسه با سال ۲۰۰۱ در بخش‌های بیشتری از افغانستان گسترش یافته است. این نهاد همچنین سطح تهدید را در حدود نیمی از بخش‌های افغانستان «بالا» و در برخی مناطق «شدید» ارزیابی و اعلام کرده که این میزان ناامنی و تهدید از زمان حمله آمریکا به افغانستان در سال ۲۰۰۱ در بالاترین سطح ممکن قرار دارد. همچنین، مطابق گزارش نهادهای اطلاعاتی روسیه در سال ۱۳۹۴، طالبان ۷۰

بنا به گزارش‌های سازمان ملل در خصوص شرایط امنیتی افغانستان در سال ۲۰۱۵، گروه تروریستی طالبان در مقایسه با سال ۲۰۰۱ در بخش‌های بیشتری از افغانستان گسترش یافته است.

درصد مناطق شرقی و جنوبی افغانستان را در اختیار گرفته و ۲۰۰۰ تروریست وابسته به داعش در ۲۵ استان افغانستان حضور داشته‌اند. بر همین اساس نیز سازمان ملل در سال ۲۰۱۵، سیزده دفتر استانی در بخش‌های مختلف این کشور تخلیه و نیروهای مربوطه را از افغانستان خارج کرد.

از دیگر مسائل امنیتی افغانستان، ناکارآمدی و کمبود نیروی نظامی و پیوستن بخشی از نیروهای ارتش افغانستان به طالبان است. طبق گزارش محرمانه ناتو در سال ۲۰۱۵، ارتش افغانستان یک سوم نیروهای خود را طی مأموریت یا فرار از پادگان‌ها از دست داده و از مجموع ۱۰۱ واحد پیاده‌نظام موجود در افغانستان، تنها یک واحد «آماده برای نبرد» دسته‌بندی شده و ۳۸ واحد نیز دارای مشکلات عدیده توصیف شده‌اند. این معضل در بخش‌های جنوبی افغانستان چشم‌گیرتر است. چانه‌زنی سیاسی بر سر انتصاب فرماندهان ارتش و پلیس که نتیجه دوگانگی در دولت وحدت ملی است و بلا تصدی ماندن پست وزارت دفاع این کشور به علت عدم کسب رأی اعتماد از نمایندگان مجلس، از عوامل ناکارآمدی و هرج و مرج در نیروهای نظامی و امنیتی درگیر با تروریست‌ها در افغانستان است.

بحران بی‌سابقه مهاجرت افغان‌ها به اروپا و سرگردان شدن آنها در مرزهای اروپا نیز مسئله مهم دیگری بود که دولت افغانستان را به تکاپو واداشت تا با مذاکره با کشورهای اروپایی آنها را به پذیرش مهاجران افغانی متقاعد کند. این در حالی است که این مهاجرت‌ها از نظر امنیتی نیز برای ایران بسیار مشکل‌ساز شده‌اند، به نحوی که طبق آمار روزانه، حدود دو هزار مهاجر غیرقانونی وارد خاک ایران شده‌اند.

عدم برگزاری انتخابات پارلمان که طبق قانون قرار بود در فصل بهار برگزار شود، موضوع دیگری بود که نشان‌دهنده شرایط داخلی افغانستان است. هرچند به گفته رئیس جمهور افغانستان این انتخابات به دلایل مالی و فنی برگزار نشده، به نظر می‌رسد اختلاف قوای مجریه و مقننه این کشور بر سر اصلاح نظام انتخاباتی و رد لایحه پیشنهادی قوه مجریه در این خصوص از سوی اکثریت قاطع نمایندگان مجلس، یکی از دلایل تعویق انتخابات است. کاهش ۱۹ درصدی کشت مواد مخدر در افغانستان در سال ۱۳۹۴ که در نتیجه مجموعه عوامل طبیعی، فعالیت‌های سازمان ملل و امحاء ۴۰ درصد کشت صورت گرفته بود، از رویدادهای مثبتی بود که در صورت تداوم نه تنها بر امنیت افغانستان که بر امنیت همسایگان، به‌ویژه ایران نیز اثرگذار خواهد بود.

۲. مذاکره با طالبان و رابطه با پاکستان

مجموعه ناامنی‌های داخلی ذکرشده باعث شد مقامات افغان که مذاکره با طالبان را عامل امنیت در کشور می‌دانند، به طور جدی این مسئله را دنبال کنند و چون این اعتقاد وجود دارد که مسیر مذاکره با طالبان از پاکستان عبور می‌کند، از ابتدای سال سفرهای متعددی از جانب مقامات پاکستان به کابل صورت گرفت و در این میان، حتی توافق‌نامه امنیتی محرمانه و مجادله‌برانگیزی بین نهادهای امنیتی

دو کشور در خصوص همکاری اطلاعاتی برای مبارزه با طالبان امضا شد که اگرچه در عمل اجرا نشد، مخالفت‌های زیادی را در داخل افغانستان برانگیخت.

در این میان، اگرچه پاکستان با بمباران مواضع طالبان در وزیرستان شمالی گامی مثبت در جهت همکاری برای مبارزه با تروریسم و برقراری صلح و امنیت در افغانستان برداشت، اما از یک سو هجوم نیروهای فراری طالبان از وزیرستان به افغانستان و از سوی دیگر، آشکارشدن خبر مرگ ملا عمر در آستانه دور دوم مذاکرات صلح در اسلام‌آباد، بار دیگر باعث سردی در روابط دو کشور شد، چراکه ضمن آنکه مقامات پاکستانی از سوی افغان‌ها به حمله‌گری در اختفای خبر مرگ ملا عمر متهم شدند، برگزاری دور دوم مذاکرات را لغو و به زمانی دیگر موکول کردند. در این میان، انتخاب ملا اختر منصور به عنوان جانشین ملا عمر به شکاف بین اعضای طالبان و نهایتاً انشعاب گروه ملا محمد رسول منجر شد. اشغال قندوز اولین پیامد این رهبری جدید بود که سعی در تجدید روحیه طالبان داشت.

در هر حال، افزایش تنش‌ها و شکاف‌های داخلی طالبان نیز که به مرگ ملا منصور دادالله، نماینده ملا محمد رسول و ناپدیدشدن (زخمی‌شدن یا مرگ) ملا اختر منصور منجر شد، خود عامل دیگری بود که انجام مذاکرات صلح را دشوار کرد، به نحوی که مرجعیت مذاکرات را با ابهام مواجه کرد چراکه از یک سو، ضیا الحق رهبر معنوی طالبان اعلام کرد که همه گروه‌های طالبان باید وارد مذاکره با دولت افغانستان شوند و از سوی دیگر، شاخه انشعابی «شورای عالی امارت اسلامی» خروج نیروهای نظامی از افغانستان را به عنوان پیش‌شرط مذاکرات معرفی کرد.

در ادامه همین سردرگمی‌ها، اسلام‌آباد پس از سفر نارندا مودی نخست‌وزیر هند به منظور دل‌جویی از افغانستان، نشست قلب آسیا را در خصوص صلح و امنیت در افغانستان برگزار کرد و هم‌زمان با چین برای برگرداندن طالبان به میز مذاکره اعلام آمادگی کرد. نتیجه این تلاش‌ها، نشست چهارجانبه برای مذاکرات صلح با حضور افغانستان و پاکستان و آمریکا و چین در اسلام‌آباد برگزار شد تا نقشه راهی برای مذاکره تعیین و تدوین شود و قرار شد این نشست تا رسیدن به نتیجه قابل قبول ادامه یابد. یکی از مهم‌ترین مباحث این نشست، تعیین گروه طرف مذاکره از میان طالبان است.

۳. سیاست خارجی و روابط با ایران

یکی از مهم‌ترین تحولات عرصه سیاست خارجی افغانستان در سال ۱۳۹۴، تدوین سند اصول سیاست خارجی این کشور پس از چهارده سال از زمان تشکیل دولت است. به گفته مقامات این کشور، این سند که هم‌اکنون در مرحله مشورتی قرار دارد و هنوز برای تصویب به مجلس نمایندگان ارسال نشده، بر اصل عدم مداخله و باور به صلح جهانی، حسن هم‌جواری و احترام به حق حاکمیت ملی استوار است. در این سند، بر ایجاد روابط مستحکم و نزدیک با کشورهای اسلامی تأکید و روابط با آمریکا بر اساس منافع

مشترک و بلندمدت تعیین شده است. در عین حال، منشور سیاست خارجی افغانستان بر روابط نزدیک با قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای مانند روسیه، چین و هند تأکید کرده است.

از دیگر تحولات حوزه سیاست خارجی که تأثیر مستقیمی بر عرصه داخلی افغانستان دارد، تصمیم آمریکا به کاهش نیروهای نظامی خود از ۱۰۰۰۰ نفر به ۵۵۰۰ نفر در این کشور بود که این تصمیم به دنبال اشغال قندوز توسط طالبان و افزایش ناامنی‌های داخلی افغانستان، نه تنها محقق نشد که حتی حضور نیروهای این کشور و سایر کشورهای عضو ناتو مثل آذربایجان و آلمان و انگلیس و ایتالیا هم تمدید شد. حمله هواپیماهای نظامی آمریکا به بیمارستان پزشکان بدون مرز در جریان آزادسازی قندوز و عذرخواهی رئیس جمهور و وزیر خارجه آمریکا از دولت افغانستان نیز از تحولات مرتبط با این حوزه بود. اعتراض سنای افغانستان به دولت آمریکا مبنی بر انتشار اخبار مربوط به ناامنی‌های افغانستان بدون هماهنگی با نهادهای امنیتی داخلی افغانستان نیز از دیگر چالش‌های این کشور با نیروهای آمریکایی مستقر در افغانستان بود. در عرصه روابط دیپلماتیک می‌توان به حضور عبدالله عبدالله، رئیس هیئت اجرایی افغانستان در نشست سالانه مجمع عمومی سازمان ملل و دیدار با رئیس جمهور ایران، معاون وزیر خارجه آمریکا، و بان کی مون اشاره کرد. وی همچنین در نشست سران کشورها برای اتخاذ برنامه توسعه‌ای پس از ۲۰۱۵، نشست سه‌جانبه افغانستان، آمریکا و چین با محور بازسازی افغانستان، نشست مشترک مبارزه با مواد مخدر در افغانستان و نشست سران کشورها برای مبارزه با گروه تروریستی داعش و نشست چهارجانبه ایران و افغانستان و پاکستان و سازمان ملل در امور مهاجران شرکت کرد. پس از آن، اشرف احمد غنی برای شرکت در کنفرانس تغییرات اقلیم به پاریس و سپس به آلمان و ایتالیا و سوئد سفر کرد. وی در آلمان در خصوص پذیرش مهاجران افغان از سوی این کشور با آنگلا مرکل رایزنی کرد. سفر به جمهوری آذربایجان و دیدار با رئیس جمهور، نخست‌وزیر، رئیس پارلمان و جمعی از بازرگانان این کشور به منظور امضای سه توافقنامه در زمینه‌های آموزش نیروهای امنیتی افغانستان و اقتصادی و رسانه‌ای، و مذاکره در خصوص بازسازی راه لاجورد به منظور ایجاد مسیر ترانزیتی از افغانستان به گرجستان و اروپا و همچنین تلاش برای جلب سرمایه‌گذاری خارجی برای افغانستان و به دنبال آن سفر به ترکیه از دیگر سفرهای دیپلماتیک غنی در سال ۱۳۹۴ بوده‌اند. غنی در ترکیه علاوه بر سخنرانی در جمع اعضای کمیسیون اقتصادی ترکیه و معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری در افغانستان با رجب طیب اردوغان رئیس جمهور و نیز احمد داود اوغلو نخست‌وزیر ترکیه دیدار کرد و دو کشور سه تفاهم‌نامه همکاری در زمینه‌های مشاوره‌های سیاسی، گسترش همکاری‌های امنیتی و نیز احداث و راه‌اندازی دانشگاه مولانا جلال‌الدین محمد بلخی از سوی کشور ترکیه در کابل امضا کردند.

سفرهای احمد غنی به ترکمنستان برای آغاز رسمی پروژه خط لوله انتقال گاز تابی، به قزاقستان برای گسترش همکاری‌های اقتصادی و اولین سفر وی به روسیه برای شرکت در اجلاس شانگهای و بریکس

در اوفو و درخواست ارسال تجهیزات و کمک نظامی مثل سلاح‌های کوچک، بالگرد Mi-35 از روسیه برای مبارزه با طالبان و داعش و همچنین، سفر عبدالله به چین برای شرکت در چهاردهمین اجلاس شانگهای و تأکید وی بر عضویت دائمی افغانستان در سازمان همکاری شانگهای، از جمله سفرهای مهم منطقه‌ای افغانستان در این سال هستند. در همین راستا بود که اشرف غنی در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۴، پس از آنکه مهلت شش‌ماهه پاکستان برای تغییر جهت‌گیری‌اش نسبت به افغانستان و فرایند صلح پایان یافت، به منظور گسترش روابط به هند سفر کرد. لازم به ذکر است در آستانه این سفر، هند سه بالگرد چندمنظوره چیتال را که بر اساس توافق‌نامه دوجانبه بین دو کشور مقرر شده بود، به افغانستان تحویل داد. علاوه بر این، در ماه‌های پایانی سال ۲۰۱۵، نارندا مودی برای افتتاح ساختمان جدید پارلمان افغانستان که با کمک ۲۲۰ میلیون دلاری هند ساخته شده بود، به افغانستان سفر کرد. علاوه بر این، به دنبال سفر مشاور امنیت ملی افغانستان به هند این کشور با کمک نظامی و اعطای چهار فروند هواپیمای جنگی Mi25 به افغانستان موافقت کرد و بدین ترتیب، دور جدیدی از همکاری و نزدیکی بین دو کشور آغاز شد.

طبق گزارش محرمانه ناتو در سال ۲۰۱۵، ارتش افغانستان یک‌سوم نیروهای خود را طی مأموریت یا فرار از پادگان‌ها از دست داده و از مجموع ۱۰۱ واحد پیاده‌نظام موجود در افغانستان، تنها یک واحد «آماده برای نبرد» دسته‌بندی شده و ۳۸ واحد نیز دارای مشکلات عدیده توصیف شده‌اند.

موضع‌گیری متفاوت اشرف غنی و عبدالله عبدالله در خصوص حمایت از عربستان در جنگ یمن (حمایت رئیس‌جمهور افغانستان از عربستان سعودی در رابطه با حملات هوایی به یمن و در مقابل اعلان عبدالله عبدالله رئیس‌اجرای دولت وحدت ملی افغانستان مبنی بر اینکه دولت افغانستان در صورت تهدید شدن حرمین شریفین یا قبله مسلمین در کنار عربستان می‌ایستد، اما این به معنی حمایت از حمله عربستان به کشور یمن نیست) آن‌هم در شرایطی که مطابق اخبار موضع غنی برخلاف توافق صورت گرفته در شورای امنیت ملی افغانستان بوده است نیز خود گویای دوگانگی و اختلاف در تصمیم‌گیری سیاست خارجی در دولت وحدت ملی در این سال بود. در هر حال، سیاست رسمی افغانستان در قبال تحولات مرتبط با عربستان در سال ۱۳۹۴ مبتنی بر ایجاد جو نزدیکی و پرهیز از اختلاف و تنش با این کشور بوده است.

در سال ۱۳۹۴، همچنین شاهد انجام دو سفر قابل توجه در سطوح عالی از سوی مقامات افغانستان به ایران بودیم. اولین سفر که در اوایل سال صورت گرفت، سفر اشرف غنی و هیئت همراه به دعوت رئیس‌جمهور روحانی بود. در این سفر افغانستان خواستار سرمایه‌گذاری و همکاری ایران در حوزه‌های مختلف زیربنایی، تولید، آموزش، گمرک، حمل و نقل، انرژی و... شد. در سفر دوم که در ماه‌های پایانی سال صورت گرفت، عبدالله عبدالله رئیس‌اجرای دولت وحدت ملی ضمن دیدار با رهبر ایران، با رئیس مجلس، وزیر خارجه و معاون وزیر خارجه، معاون اول رئیس‌جمهور دیدار کرد و ضمن بازدید از بندر چابهار و در آنجا با ظرفیت‌های همکاری اقتصادی دو کشور در حوزه‌های مختلف آشنا شد. در این مذاکره، در خصوص همکاری برای راه‌اندازی راه‌آهن چابهار-زاهدان از موضوعات قابل توجه بود.

سفر تعدادی از اعضای گروه طالبان در قطر به رهبری طیب آغا، مسئول دفتر سیاسی طالبان به

تهران در اردیبهشت ماه ۱۳۹۴ و دیدار آنها با مقامات امنیتی ایران و مذاکره در خصوص مسائل جهان اسلام و مهاجران افغان، از رویدادهای قابل توجهی بود که گرچه جزئیات آن منتشر نشد، در راستای اتحاد با طالبان در مقابل خطر داعش تفسیر شد.

پاکستان

به لحاظ امنیت داخلی در سال ۱۳۹۴، پاکستان همانند سالهای گذشته شاهد حوادث تروریستی متعددی بود که از آن میان می توان به حمله تروریستی به اتوبوس زائران شیعه عازم ایران و شیعیان کراچی و بلوچستان، حمله به شیعیان هزاره و انفجار اتوبوسی در کویت، حمله به پایگاه نیروی هوایی در پيشاور، حمله انتحاری به مراسم عزاداری حسینی در بلوچستان و سند و انفجار در شهر شیعه نشین پاراچنار اشاره کرد. هر یک این رخدادها تروریستی که عمدتاً گروه های تروریستی داخلی پاکستان به خصوص لشکر جنگجوی مسئولیت آنها را پذیرفته اند، منجر به مرگ ده ها غیرنظامی که بیشتر جزء شیعیان بوده اند، شده است. علاوه بر گروه های تروریستی داخلی، در یک سال گذشته، اخباری مبنی بر تلاش داعش برای استقرار موقعیت خود در پاکستان منتشر شده است. این گروه تلاش می کند از طریق مأموران مخفی از میان مردم عضوگیری کند. در مقابل این گونه فعالیت ها، از یک سو شاهد گسترش حملات پاکستان به منطقه وزیرستان شمالی و محل استقرار طالبان بوده ایم و از سوی دیگر، تلاش های نظامی و اطلاعاتی در خصوص مقابله با نفوذ داعش صورت گرفته که به دستگیری چند ده نفر از اعضای وابسته این گروه منجر شده است. شرایط امنیتی داخلی این کشور در سال ۱۳۹۴ به نحوی بود که منجر به لغو میزبانی پاکستان برای برگزاری اجلاس سازمان همکاری اسلامی در زمینه علوم و فناوری شد.

در حوزه نظامی در سال ۱۳۹۴، ارتش پاکستان موفق به آزمایش موشک بالستیک زمین به زمین به نام «غوری» با قابلیت حمل کلاهک هسته ای و متعارف و با برد ۱۳۰۰ کیلومتر، موشک بالستیک «شاهین ۳» با حداکثر برد ۲۷۵۰ کیلومتر، موشک هدایت شونده ضد ناو و موشک بالستیک با برد ۹۰۰ کیلومتر با قابلیت حمل کلاهک های جنگ مختلف از جمله کلاهک هسته ای، شد.

در حوزه روابط خارجی، مقامات پاکستان دیدارها و مناسبات مهمی را با چند کشور حائز اهمیت تجربه کردند. از مهم ترین آنها می توان به تعاملات گسترده پاکستان با عربستان اشاره کرد. در سال ۱۳۹۴، به رغم اینکه پاکستانی ها به تقاضای عربستان مبنی بر مشارکت در ائتلاف ضد یمن جواب منفی دادند، تعاملات پرشماری در سطوح بالای دیپلماتیک و امنیتی بین دو کشور صورت گرفت. سفر هیئت عالی رتبه پاکستان شامل وزیر دفاع و مشاور نخست وزیر این کشور در امور خارجی و امنیت ملی به ریاض، سفر مجدد سرتاج عزیز مشاور نخست وزیر پاکستان در امور خارجی و امنیت ملی به عربستان برای شرکت در نشست جده با عنوان یمن، سفر رییس جمهوری پاکستان به عربستان، دهمین سفر نواز

کاهش ۱۹ درصدی کشت
مواد مخدر در افغانستان
در سال ۱۳۹۴ که در
نتیجه مجموعه عوامل
طبیعی، فعالیت های
سازمان ملل و امحاء ۴۰
درصد کشت صورت
گرفته بود، از رویدادهای
مثبتی بود که در صورت
تداوم نه تنها بر امنیت
افغانستان که بر امنیت
همسایگان، به ویژه ایران
نیز اثر گذار خواهد بود.

شریف به ریاض از زمان نخست‌وزیری، سفر ژنرال راحیل شریف فرمانده ارتش پاکستان برای گفت‌وگو با مقامات عالی نظامی و سلطنتی این کشور، سفر عادل الجبیر به پاکستان برای متقاعدکردن پاکستان به پیوستن به ائتلاف ضد تروریسم این کشور و در نهایت، یازدهمین سفر نواز شریف به عربستان که با هدف میانجی‌گری بین ایران و عربستان در بحران سیاسی ناشی از اعدام شیخ نمر و اشغال سفارت صورت گرفت، از این جمله هستند. لازم به ذکر است که روابط نزدیک دو کشور مانع از آن شد که مقامات پاکستان در خصوص اعدام شیخ نمر و ۴۵ تن دیگر موضع رسمی اتخاذ کنند و در مقابل، اشغال سفارت عربستان در ایران را محکوم کردند. ضمن آنکه در سفر اخیر عادل الجبیر به پاکستان، مقامات این کشور که قبلاً نسبت به قرارگرفتن نام کشورشان در فهرست ائتلاف عربستان ابراز تعجب کرده بودند، رسماً عضویت در این ائتلاف را پذیرفتند و اعلام کردند تنها مسئله برای آنها میزان مشارکت در ائتلاف خواهد بود.

از دیگر ابعاد مهم روابط خارجی پاکستان در سال ۱۳۹۴، نزدیکی متقابل پاکستان و ترکیه در خصوص مسائل منطقه‌ای به یکدیگر است؛ چنانچه در این سال نواز شریف و متقابلاً اردوغان از کشورهای متبوع یکدیگر بازدید کردند و حتی ترکیه اعلام کرد تعدادی هواپیمای نظامی که قبلاً قرار بود مطابق توافقنامه نظامی در اختیار پاکستان قرار دهد، به صورت رایگان به پاکستان خواهد بخشید.

روابط ایران و پاکستان در سال ۱۳۹۴ نیز به لحاظ اهمیتی که ایران برای این همسایه قائل بوده، حائز اهمیت است. در این سال، محمدجواد ظریف وزیر خارجه کشور سه بار به اسلام‌آباد سفر کرد که اولین سفر وی به پاکستان با دستاورد بزرگ مخالفت پارلمان پاکستان با درخواست عربستان مبنی بر پیوستن پاکستان به ائتلاف ضد یمن همراه بود. سفر دوم که در راستای دیپلماسی منطقه‌ای پس‌ابرجام صورت گرفت و همچنین سومین سفر که با هدف شرکت در کنفرانس قلب آسیا انجام شد، خود‌گویای اهمیت همسایگان شرقی برای ایران است. برگزاری هشتمین نشست مشترک امنیتی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اسلامی پاکستان، سفر وزیر بازرگانی پاکستان به تهران و برگزاری هفتمین نشست کمیته مشترک تجاری و توافق برای افزایش حجم تجارت دوجانبه تا سقف ۵ میلیارد دلار، سفر هیئت کارشناسی ایران به اسلام‌آباد، سفر هیئت پارلمانی ایران به اسلام‌آباد و شرکت در سی و چهارمین اجلاس کمیته اجرایی اتحادیه بین‌المجالس کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی، برگزاری نخستین نشست تجاری ایران و پاکستان در شرایط بعد از برجام، سفر علی شمشخانی دبیر شورای عالی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به اسلام‌آباد، امضای تفاهم‌نامه هجدهمین اجلاس کمیسیون مشترک مرزی ایران و پاکستان در رابطه با امنیت مرزها، تجارت مرزی، مقابله با تروریسم، جرائم سازمان‌یافته از جمله قاچاق مواد مخدر، کالا و انسان، برگزاری سومین نشست کمیته مشترک تجارت مرزی ایران و پاکستان به منظور تسهیل در فعالیت‌های تجاری در آینده به خصوص در چابهار، دیدار گروهی از عالمان اهل

سنت پاکستان با رئیس سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و دکتر علی اکبر ولایتی و دیدار وزیر کشور با وزیر امور ولایات و امور مرزی پاکستان و وزیر امور مهاجرین و عودت کنندگان افغانستان در حاشیه شصت و ششمین اجلاس کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان (اکسکام) در ژنو، از دیگر تعاملاتی بودند که در راستای گسترش روابط همه جانبه بین دو کشور صورت گرفتند.

در سال ۱۳۹۴، همچنین شاهد بدقولی پاکستانی ها در احداث شبکه و خطوط لوله صلح در داخل خاک پاکستان و در مقابل، امضای قرارداد ۱۵ ساله ۱۶ میلیارد دلاری واردات با قطر بودیم. پاکستان متعهد شده بود از ابتدای سال ۲۰۱۵ میلادی کار احداث خطوط لوله را آغاز کند، اما تا کنون به بهانه تحریم ها از انجام این کار سر باز زده است.

به لحاظ امنیتی در سال ۱۳۹۴، وقوع ۷۰ فقره درگیری و تجاوز مرزی از خاک پاکستان و همچنین کشف ۱۷۵ تن انواع مواد مخدر در کشور که مقدار آن نسبت به سال گذشته ۲۵ درصد افزایش داشته، گزارش شده که بنا به گزارش ها ۳۵ درصد مواد از افغانستان و ۶۵ درصد از پاکستان وارد مرزهای کشور شده است.

از مهم ترین رویدادهای مرتبط با روابط خارجی پاکستان با آمریکا می توان به برگزاری سومین دور مذاکرات راهبردی پاکستان و آمریکا و اعلان مقامات پاکستان در این نشست مبنی بر اینکه پاکستان پیمان ان پی تی را امضا نمی کند، اشاره کرد. این تحول تمرکز نهادهای امنیتی آمریکا بر فعالیت های هسته ای پاکستان را افزایش داد و بسیاری از این نهادها از احتمال تبدیل شدن پاکستان به سومین دارنده تسلیحات هسته ای پس از آمریکا و شوروی ابراز نگرانی کردند تا آنجا که این نگرانی ها حتی به توقف فروش هشت جنگنده اف-۱۶ جدید آمریکایی به پاکستان از سوی کنگره آمریکا منجر شد. سفر ژنرال راحیل شریف فرمانده ارتش پاکستان به آمریکا و دیدار با مقامات ارشد پنتاگون و دولت و فرماندهان ارتش آمریکا، آخرین رویداد مربوط به تحولات دوجانبه بود. لازم به ذکر است که حملات پهپادهای آمریکایی به مناطق مختلف پاکستان در سال ۱۳۹۴ همچنان ادامه داشته است.

بالاگرفتن تنش مرزی و حتی تبادل آتش بین دو کشور هند و پاکستان در اوایل سال ۱۳۹۴ از تحولات مهم سیاست خارجی پاکستان بود که نهایتاً با دیدار نواز شریف و نارندا مودی در حاشیه اجلاس تغییرات اقلیمی در پاریس و سفر وزیر خارجه هند به اسلام آباد برای شرکت در اجلاس قلب آسیا و مهم تر از همه سفر غیرمنتظره نارندا مودی به اسلام آباد (پس از ۱۲ سال) فصل جدیدی در روابط دو کشور و فضایی برای از سرگیری مذاکرات متوقف شده باز شد.

سفر رئیس جمهوری چین به اسلام آباد به منظور گسترش همکاری ها و روابط دوجانبه اقتصادی و عمرانی در زمینه های تکمیل بند گوآدر، احداث جاده و خط آهن تا مرز چین و انعقاد قراردادهایی به ارزش ۴۷ میلیارد دلار و همچنین، قرارداد دفاعی بی سابقه دو کشور به ارزش چندین میلیارد دلار که بزرگترین

معامله دفاعی چین به شمار می‌رود، از مهم‌ترین تحولات روابط دوجانبه چین و پاکستان و خود گویای نزدیکی هرچه بیشتر این دو کشور در سال ۱۳۹۴ است. همچنین، پاکستان در سال ۱۳۹۴ برای گسترش روابط دفاعی و نظامی با روسیه وارد عمل شد و ضمن سفر راحیل شریف به روسیه و دیدار نواز شریف با پوتین در اوفا پاکستان برای خرید جنگنده‌های سوخو ۳۵ با روسیه وارد مذاکره شد. همچنین، دو کشور قراردادی برای احداث خط لوله گاز به طول ۱۱۰۰ امضا کردند.

یکی از مهم‌ترین تحولات عرصه سیاست خارجی افغانستان در سال ۱۳۹۴، تدوین سند اصول سیاست خارجی این کشور پس از چهارده سال از زمان تشکیل دولت است.

برآورد مقایسه‌ای

سال ۱۳۹۴ برای افغانستان سالی دشوار بود. قدرت‌یابی مجدد طالبان و گسترش حضور داعش در برخی مناطق، تهدیدات جدی و ناامنی‌های گسترده‌ای را در مقابل حاکمیت و مردم این کشور ایجاد کرد. با اینکه تشقت و پراکندگی در میان طالبان می‌توانست به نفع حکومت مرکزی باشد، اما ضعف و ناکارآمدی نیروهای نظامی و امنیتی این فرصت را به تهدید تبدیل کرده است. ضمن اینکه اختلاف داخلی طالبان آینده مذاکرات صلح را مبهم و دشوار ساخته است. در این میان، پاکستان که توانایی اثرگذاری بر طالبان را دارد، با خریدن وقت به دنبال بهره‌برداری هرچه بیشتر از این گروه است؛ هرچند پیامد این سیاست خارجی در داخل پاکستان به صورت گسترش ناامنی‌های جلوه نموده است. در مقابل، به نظر می‌رسد هر دو کشور از طریق گسترش روابط با کشورهای منطقه و همسایه در کنار رابطه با قدرت‌های بزرگ به دنبال برقراری توازن در سیاست خارجی خود هستند. تدوین سند سیاست خارجی افغانستان به عنوان نقشه راه در همین راستا صورت گرفته است. تعامل گسترده پاکستان با عربستان و چین در مقابل تقویت روابط و همکاری‌ها با ایران، روسیه و ترکیه و تلاش برای تنش‌زدایی با هند، گویای این مهم است. از طرف دیگر، افغانستان به دنبال استفاده از کارت هند در مقابل پاکستان است و با حمایت از عربستان در یمن تلاش می‌کند متحد پاکستان را نیز در کنار خود داشته باشد و در عین حال به عنوان کشوری کنش‌گرو نه منفعل در منطقه ایفای نقش کند.

در مقایسه با سال ۱۳۹۳، به نظر می‌رسد وضعیت امنیتی افغانستان وخیم‌تر شده و استقرار حکومت وحدت ملی نهایتاً به حل مسائل امنیتی نینجامیده، بلکه دوگانگی‌های شدیدی را در این کشور ایجاد کرده که اراده برخورد با مسائل امنیتی را ضعیف نموده و این مسئله خود به افزایش ناراضی‌های داخلی دامن زده است. خروج موج جدید آوارگان و پناهجویان و مشکلات آن‌ها در مرزهای اروپا نیز مسئله جدیدی است که دولت مرکزی با آن مواجه شده است. به رغم وخامت اوضاع، به نظر نمی‌رسد جامعه بین‌الملل انگیزه و برنامه‌ای برای افزایش سطح کمک‌ها برای ارتقاء امنیت این کشور در نظر داشته باشد و این کمک‌ها تنها به حفظ نیروهای باقی‌مانده در افغانستان محدود شده است. در این میان، مواجهه پاکستان با چالش داعش نیز گویای کاهش هرچه بیشتر ضریب امنیت در این کشور است و به

نظر می‌رسد کاهش اهمیت این کشور برای آمریکا در کنار افزایش مشکلات داخلی و درگیری با داعش در واداشتن رهبران پاکستان به ایفای نقشی مؤثرتر در مذاکره با طالبان، مؤثر بوده است. در این میان، مشکلات داخلی گسترده، هر دو کشور را به بهبود رابطه با همسایگان و ایجاد توازن در سیاست خارجی سوق داده است.

چشم‌انداز ۱۳۹۵

با توجه به غفلت جامعه بین‌الملل از شرایط امنیتی منطقه و تمرکز بر خاورمیانه و همچنین ضعف این دو کشور به نظر می‌رسد در سال آینده حضور و گسترش نفوذ گروه‌های تروریستی و دهشت‌افکنی آنها در هر دو کشور ادامه خواهد یافت و اوضاع امنیتی در سال آینده بدتر از امسال خواهد بود. با این حال، به دلیل سیستم اطلاعاتی قوی پاکستان، و وجود چالش‌های قومی و ایدئولوژیک فراروی داعش در افغانستان سرعت نیروگیری آنها در سال آینده به اندازه‌ای نخواهد بود که بتوانند به عنوان نیرویی جدی در مقابل حکومت مرکزی قد علم کنند و در واقع، دامنه تهدیدات آنها از سطح حوادث تروریستی پراکنده و گروگان‌گیری‌ها فراتر نرفته و امکان اشغال کامل یک منطقه یا درگیری جدی در بازه زمانی سال آینده برای آنها مهیا نخواهد بود.

به نظر می‌رسد در بازه زمانی سال آینده، امکان و اراده تهدیدآفرینی جدی از سوی داعش برای ایران وجود نخواهد داشت و حتی در صورت تمایل به این کار، این تهدیدها به کنسول‌گری‌ها و سفارت‌های ایران در این کشور محدود شود. در عین حال، نباید امکان نفوذ پراکنده نیروهای داعشی و وقوع حملات تروریستی در مناطق مرزی کشور را از نظر دور داشت. همچنین، با توجه به اینکه هیچ نشانه‌ای مبنی بر بهبود وضعیت امنیتی افغانستان وجود ندارد، می‌توان انتظار داشت خطر سرازیر شدن مجدد پناهندگان اجتماعی و افزایش مهاجرت‌های غیرقانونی به ایران به عنوان مقصد یا مسیر افزایش یابد. این مسئله بار دیگر جمهوری اسلامی ایران را با موج آوارگان و مهاجران غیرقانونی روبه‌رو خواهد ساخت و بنابراین، کنترل دقیق‌تر مرزهای شرقی را می‌طلبد.

همچنین، به نظر می‌رسد با توجه به گرفتاری‌های امنیتی داخلی هر دو کشور پاکستان و افغانستان تلاش برای مذاکرات صلح همچنان به طور جدی‌تر ادامه یابد، اما با توجه به مسائل داخلی طالبان نمی‌توان انتظار نتیجه‌بخشی از آن را داشت و حتی در صورت شکل‌گیری مصالحه نمی‌توان انتظار داشت همه گروه‌های داخلی طالبان به آن پایبند باشند. با این حال، با توجه به کاهش اهمیت طالبان در عرصه داخلی افغانستان می‌توان انتظار افزایش همکاری برای مبارزه با داعش را از برخی از اعضای طالبان داشت.

در خصوص پاکستان، اگرچه در ماه‌های اخیر نشانه‌هایی مبنی بر بهبود روابط و اراده پاکستان

برای حمایت از صلح در افغانستان مشاهده شده، اما به نظر نمی‌رسد تغییر مهمی در سیاست‌های تروریسم‌پروری این کشور در سال آینده شاهد باشیم. این سیاست‌ها که ناشی از دوگانگی دستگاه تصمیم‌گیری، بی‌کفایتی و ناکارآمدی نظام سیاسی است، در واقع پوششی برای ضعف‌های داخلی این حکومت است و رهاکردن سیاست‌های حمایت از شبه‌نظامیان در افغانستان می‌تواند امنیت داخلی پاکستان را از سوی این گروه‌ها بیش از قبل به خطر اندازد. با این حال، این احتمال وجود دارد که سیاست شرق‌گرایانه آمریکا، سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی چین در افغانستان و پاکستان و فشار ناشی از نزدیکی روزافزون هند و افغانستان، رهبران این کشور را تا حدی به تجدید نظر در سیاست‌های خود وادارد. با این حال، این تغییرات جدی نخواهند بود.

با توجه به اراده دو کشور افغانستان و پاکستان برای گسترش روابط با همسایگان و پرهیز از برخوردهای مقطعی در سیاست خارجی (به‌ویژه از سوی افغانستان)، به نظر می‌رسد روابط حسن هم‌جواری و همکاری ایران با دو کشور ارتقا یابد؛ هرچند به دلیل شرایط امنیتی افغانستان نمی‌توان انتظار حضور گسترده اقتصادی در این کشور یا حتی انتظار همکاری گسترده را داشت.